

۶ سال برای جلیلی، کافی نبود

مذاکره در ساعت صفر

آزاده محمدحسین

ارزیابی محافل غربی این بود که این مذاکرات نیز مانند مذاکرات «ژنو۲» دستور کار مشخص و قابل توافقی میان دو طرف مذاکرات نداشت زیرا از یک سو طرف ایرانی «اصل» بررسی موضوع هسته‌ای ایران را رد می‌کرد و موضوع مذاکرات را «بررسی مسائل جهانی» می‌دانست یا اینکه به صراحت اعلام می‌کرد که حقوق هسته‌ای ایران نه «موضوع» مذاکره که «پیش‌فرض» مذاکره است. طرف مقابل نیز همچنان به طور محکم روی مواضع غیرمنطقف و غیرمنطقی خود پافشاری می‌کرد.

استانبول ۱: شروع کار اشتون

میزبان دور چهارم مذاکرات ایران و ۵۱ کشوری بود در همسایگی ایران، خارج از نقشه اروپا و با دولتی اسلامگرا، ترکیه این بار بساط میزبانی برای ایران و گروه غربی پهن کرده بود و چشم‌های زیادی به پایتخت تاریخی این کشور آسیایی دوخته شده بود تا ببینند رهاورد مذاکرات این دور چه خواهد بود. در مذاکرات استانبول، ایران پیشنهادهای مشخصی راجع به موضوع همکاری حول نقاط مشترک به ۵۱ ارایه داد که از جانب کشورهای عضو این گروه مورد استقبال قرار گرفت. در این دوره از مذاکرات کاترین اشتون، مسوول اتحادیه اروپا سکان راز سولانا تحویل گرفته و عملا برای نخستین‌بار در مقابل هیات ایرانی سر میز نشست. شایده به دلیل همین تازه‌کاری بود که نحوه پوشش او به سؤزه رسانه‌های داخلی و خارجی تبدیل و او ناچار شد در دوره‌ای بعدی بر اساس موازین دیپلماتیک ایران نحوه پوشش خود را اصلاح کند. پس از نشست استانبول ۱ و چالش سختی که بین دو طرف ایجاد شد، گفت‌وگوهای هسته‌ای ۱۲ ماه متوقف ماند؛ البته در این میان اتفاق مهم، تولید اورانیوم غنی شده ۲۰درصدی از سوی ایران بود که حیرت طرف مقابل را باعث شد. همچنین ترور چند دانشمند هسته‌ای کشورمان با محوریت رژیم صهیونیستی نیز که اعتراض شدید ایران به درز اطلاعات دانشمندان ایرانی توسط آژانس را به همراه داشت از جمله اتفاقات این مدت به‌شمار می‌رود.

استانبول ۲: مذاکرات مثبت

اجلاس استانبول۱۶،۱۶فروردین ۹۱ در حالی آغاز شد که دیگر ایران از مرز پنج‌درصد غنی‌سازی برای مصارف برقی گذر کرده و عملا یکی از برگ‌های برنده طرف غربی را سوزانده بود.
مسعود جلیلی، مذاکره‌کننده ایرانی و کاترین اشتون، مذاکره‌کننده ارشد ۵۱ پس از گفت‌وگوهای جدی در این مذاکرات، نتایج این گفت‌وگوها را مثبت و ارزنده خواندند و جلیلی بار دیگر تأکید کرد: ما از رویکرد گفت‌وگو برای همکاری استقبال می‌کنیم و تأکید داریم که زبان تهدید و رهابرد فشار در برابر ملت ایران بی‌نتیجه است. اشتون و جلیلی به توافق رسیدند تا معاهده «ان‌پی‌تی» پایه و اساسی برای آن چیزی باشد که به‌طور جدی مورد تعامل قرار گیرد و این امکانیان حاصل شود که ایران به تعهداتش بر اساس این پیمان عمل می‌کند. همچنین اشتون تأکید کرد که باید به حق ایران برای داشتن انرژی هسته‌ای صلح آمیز احترام گذاشته شود و در این مسیر طرف‌های مذاکره‌کننده، رویکرد «گامبه‌گام» اتخاذ خواهند کرد.

باز خوانی اخبار و اطلاعات موجود درباره عملکرد جلیلی و تیم هسته‌ای او در شش سال ریاستش نشان می‌دهد سیاست اصلی تیم مذاکره‌کننده در آن دوران، مقاومت در برابر خواست‌های شورای امنیت در تعلیق غنی‌سازی اورانیوم با شعار سیاست «تهاجمی و طلبکارانه» بود

بغداد؛ رونمایی بسته‌های پیشنهادی

دور ششم مذاکرات ایران و ۵۱ پس از بحث‌های بسیار بر سر محل آن سرانجام به پیشنهاد ایران در بغداد پایتخت عراق در سوم و چهارم خردادماه ۹۱ برگزار شدند. در مذاکرات بغداد دو طرف از بسته‌های پیشنهادی خود «رونمایی» کردند و درنهایت به‌دلیل کمبود وقت و نیز به‌علت «طوالتی»شدن روند مذاکرات، طرفین توافق کردند پیرو مذاکرات بغداد، برای انجام گفت‌وگوهای بیشتر، کمتر از یک ماه دیگر مجدداً گردهم آمده و به مذاکرات بپردازند.

مسکو؛ صاحب‌خانه میهمان

در آخرین ساعات گفت‌وگوها در بغداد توافق شد تا دور بعدی مذاکرات در ۲۹ و ۳۰خردادماه همان سال به میزبانی روس‌ها برگزار شود. به این ترتیب یکی از میهمانان مذاکرات خودش میزبان شد. در این مذاکرات جمهوری اسلامی ایران به‌طور مشخص روی چند محور اساسی یعنی اعتمادسازی، همکاری برای شفافیت، مخالفت با سلاح هسته‌ای و همکاری متعارف هسته‌ای تأکید کرد. مذاکرات این دور جدی‌تر، واقعی‌تر و فراتر از اظهار مواضع بود. با وجود تلاش غربی‌ها برای به شکست کشاندن مذاکرات «مسکو» این مذاکرات با درایت هیات ایرانی منتهی به شکست نشد و تنها دستاورد مذاکرات مسکو هم باز ماندن در چرخه گفت‌وگوها بود.

آلماتی ۱: بسته پیشنهادی جدید ۵۱

آلماتی قزاقستان در روزهای هشتم و نهم اسفندماه ۹۱ میزبان هشتمین دور گفت‌وگوهای ایران و ۵۱ بود. در این نشست، ۵۱ به ارایه پیشنهاد جدیدی به ایران پرداخت که تفاوت‌هایی با پیشنهاد بغداد داشت، هم در حوزه درخواست‌هایی که از ایران شد و هم در حوزه امتیازهایی که به ایران پیشنهاد داده شد. در این دور به ایران پیشنهاد داده شد فعالیت غنی‌سازی در فردو به‌طور محدود (نش‌ماهد) تعلیق شود و در عوض گروه ۵۱ از جمله آمریکا تحریم‌هایی در حوزه پتروشیمی و طلا را علیه ایران علنی کردند.

سیاست

۴ تیم، ۴ نگاه

در این دوره توافق ژنو (نهم مهر ۱۳۸۸) و توافق تهران (۲۷ اردیبهشت ۱۳۸۹) در تهران باحضور رئیس‌جمهور برزیل و نخست‌وزیر ترکیه و محمود احمدی‌نژاد امضا شد. ایران در توافق ژنو درخواست آژانس برای بازرسی از تأسیسات قم را پذیرفت و با پیشنهاد تبادل سوخت موافقت کرد. همچنین در توافق تهران موافقت اصولی خود را برای مبادله اورانیوم با غلظت پایین با اورانیوم غنی‌شده به‌عنوان سوخت راکتور تهران اعلام کرد. به‌رغم این توافقات تحریم‌های بی‌سابقه‌ای از سوی آمریکا و اتحادیه اروپا علیه ایران وضع شد و نزدیک به نیمی از صادرات نفت کاهش یافت، در نتیجه بیش از نیمی از درآمدهای ارزی کشور کاسته شد و کشور در انتقال پول نفت صادراتی به دلیل تحریم‌های بانکی دچار مشکلات عدیدهای شد. همچنین در این دوره سطح مذاکرات از رده وزرای خارجه به معاونان و مدیران کل کاهش یافت.

پس از اعلام وجود تأسیسات غنی‌سازی در قم بدون اطلاع آژانس و مسایل پس از آن، غنی‌سازی اورانیوم با خلوص ۲۰درصد با هدف تولید سوخت برای راکتور تحقیقاتی تهران و همچنین تولید رادیوداروها در داخل آغاز شد. پس از آن چهارمین قطعنامه (سومین قطعنامه تحریمی) در اسفند ۱۳۸۶، پنجمین قطعنامه (تأکید بر خواست‌ها و تحریم‌های پیشین بدون وضع‌شدن تحریم‌های تازه) در مهر ۱۳۸۷ و ششمین قطعنامه (چهارمین قطعنامه تحریمی در خرداد ۱۳۸۹ علیه ایران صادر شد.

در همین دوره آژانس گزارش‌هایی منتشر کرد مبنی بر اینکه در تأیید اهداف صلح‌آمیز برنامه‌های ایران ناتوان است. در ادامه فشارها بر ایران در این دوره تحریم‌های شدید و گسترده‌ای از سوی آمریکا و اتحادیه اروپا بر ایران اعمال شد. این تحریم‌ها شامل بانک مرکزی ایران، خرید نفت و سرمایه‌گذاری در صنایع نفت و گاز، مملسات بانکی، ربال ایران، سرمایه‌گذاری در صنعت خودروسازی، کشتیرانی و صنعت هوانوردی و معاملات طلا و فلزات گرانبها با ایران می‌شد و با فشار به مشتریان آسیایی برای کاهش بی‌درسی و توقف خرید نفت و گاز ایران همراه بود. همچنین تحریم شمار گسترده‌ای از شخصیت‌ها و چهره‌های سیاسی و نظامی و امنیتی ایران از دیگر اجزای تحریم‌های جدید بود. پس از سیاست نگاه به شرق لاریجانی در این دوره سیاست تهاجمی جلیلی حاصلی برای ایران نداشت.

ظریف: گام بزرگ

پس از انتخاب حسن روحانی به‌عنوان رئیس‌جمهوری در ۲۴خرداد ۹۲ و تغییر فضای کشور، تیم مذاکره‌کننده هسته‌ای تغییر کرد و این امر مهم این‌بار از شورایعالی امنیت ملی به وزارت‌خارجه به سرپرستی محمدجواد ظریف سیرده شد. سرانجام ابن محمدجواد ظریف و تیم همراهش بود که توانست در کوتاه‌ترین زمان ممکن قطار پرورنده هسته‌ای ایران را به اولین ایستگاه برساند. روحانی در تبلیغات انتخاباتی‌اش وعده داده بود که پس از گذشت صد روز گزارشی از عملکرد دولتش را به سمع ملت خواهد رساند. او در ۹۹ روز پس از فعالیت دولت خبر برافق‌های هسته‌ای با ۵۱ را اعلام کرد. بی‌شک این بهترین خبری بود که از ژنو به ایران مخابره شد. پس از مذاکرات مقدماتی در تیئوبوک و بعد از چهار روز مذاکره فشرده و سخت در ژنو، سرانجام کشورهای ۵۱ حق غنی‌سازی در ایران را به رسمال‌ها بودن مخالفت برخی تیم مذاکره‌کننده هسته‌ای تشکر کرد و آنجا مهم بود که رهبری طی پیامی از تیم مذاکره‌کننده هسته‌ای تشکر کرد و گفت: «الله‌شهمی‌رهبر است و طی پیامی گفته: «موفقیت امروز، ما را از خمصه بزرگی نجات داد و اکنون مردم احساس راحتی می‌کنند.» علی‌اکبر ولایتی، مشاور سیاست خارجی رهبری و رئیس مرکز مطالعات استراتژیک نیز از توافق ژنو استقبال کرد و گفت: «همکاران ما یعنی آقایان ظریف، فرجایی و نیروهای دیگر قدم بزرگی را برداشتند، «پروای احترام و نفع مشترک» از جمله اصولی بود که سیاست‌ظریف در این دور مذاکرات بر پایه آن انجام شد. به هر حال این کلید عزالیت بود که درنهایت قفل مذاکرات را باز کرد.

ادامه از صفحه ۷

ایران، یک سو، قدرت‌ها، یک سو

بر این اساس بهتر می‌توان عملکرد تیم‌های مذاکره‌کننده هسته‌ای را تحلیل کرد. در دوره اصلاحات همه تلاش‌ها برای جلوگیری از کشیده‌شدن پرونده هسته‌ای ایران به شورای امنیت بود تا در همان آژانس انرژی اتمی یا شورای حکام حل‌وفصل شود. بعد از آن مقطع، مساله معاوضه «در غلтан و انبثات چوبی» از سوی علی لاریجانی مطرح شد اما باید گفت در نهایت این مسیر ادامه پیدا کرد تا امروز، توافق هسته‌ای ژنو۳ حاصل شد. هرچند شاید این مسیر را با اعمال دیپلماسی دقیق‌تر و منطقف‌تر با حفظ منافع ملت، می‌شد کم‌هزینه‌تر هم پیمود اما در این راه هزینه زیادی صرف شده و دستاوردهایی همچون ۱۹هزارسانتریفیوژ به‌دست آمده است.

ایران ناگزیر باید این مسیر را طی می‌کرد تا امروز از آن به عنوان یک قدرت هسته‌ای یاد شود. تلاش‌های یک دهه تیم‌های مذاکره‌کننده هسته‌ای مختلف، برای برنامه هسته‌ای ایران در مذاکرات ژنو نتیجه‌بخش بود و در این امر عناصر و عوامل مختلفی نقش داشتند همان‌طور که «چیم روزنا» مطرح کرده است در یک تصمیم‌گیری تنها یک عامل دخیل نیست بلکه مجموعه‌ای از عوامل دخالت دارند. در این دوره علاوه بر تبخر و حرفه‌ای‌بودن تیم مذاکره‌کننده هسته‌ای، سوابق و آشنایی دکتر ظریف با مبانی و ادبیات روابط بین‌الملل، فرمایشات مقام‌عظم‌رهبری در مورد «نرمش قهرمانانه»، مقاومت و ایستادگی مردم، همکاری خوب ایران با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، سفر اخیر «آمانو» مدیر کل آژانس به ایران و رویکرد جان کری و اوباما و فضای بین‌المللی نیز تاثیرگذار بودند. حزب دموکرات در آمریکا تلاش دارد این دستاورد را در دوره خود به ثبت برساند تا برگ برنده‌ای برای آنها در انتخابات بعدی باشد. از سوی دیگر می‌توان گفت دولت یازدهم ایران، «بین‌الملل‌محور»، اعتدالگرا و دارای رویکردی تنش‌زدایی است در حالی که دولت‌های نهم و دهم از نگاه بین‌المللی ضعیفی برخوردار و معتقد به همکاری «جنوب- جنوب» بودند که در تاکتیک‌های تیم هسته‌ای جلیلی دیده شد.

اما در دوره اخیر، تیم هسته‌ای وزارت خارجه در مذاکرات ژنو سه موفقیت بزرگی برای جمهوری اسلامی ایران به‌دست آورد. آنها اصل غنی‌سازی ایران را به رسمیت شناختند و حتی خارج از مفاد توافق نامه که به عنوان نقشه راه است و امتیازاتی که داده و گرفته شد، به لحاظ پرستیژ بین‌المللی و براساس «نظریه مورگنتا» ایران در تراز یک قدرت جهانی مطرح شد و در گفت‌وگوهای رودررو با شش قدرت بزرگ دنیا قرار گرفت و توانقنامه‌ای را امضا کرد که میلیون‌ها نفر شاهد آن بودند و قواعد بر-درد نیز رعایت شد. البته بعد از این توافق هسته‌ای بین ایران و گروه ۵۱، بحث‌هایی از سوی اوباما و جان کری مطرح شد که به‌نظر می‌رسد بیشتر مصرف داخلی دارد و می‌خواهند خود را از فشارهایی که از جانب کنگره است، رها کنند.

در نهایت می‌توان گفت مذاکرات ژنو۳ از موفقیت‌های جمهوری اسلامی ایران است و اثرات سازنده و مثبت آن به‌زودی آشکار خواهد شد. همان‌طور که اولین اثر آن اثر روانی بود و منجر به کاهش قیمت سکه و ارز شد، در بلندمدت و میان‌مدت نیز که به‌تدریج تحریم‌ها برداشته می‌شود، حضور شرکت‌های بزرگ و اقتصادی در ایران بیشتر و سرمایه‌گذاری بیشتری در پی خواهد داشت که سبب رونق صنعت شده و تحرک و جهش بزرگی در اقتصاد ایران ایجاد خواهد کرد.

ادامه از صفحه ۷

چه کسی راست می‌گفت؟

آنها البته در سال ۸۲ در میانه تلاش‌های دولت اصلاحات و تیم هسته‌ای وقت، در یکی از دیدارهای خود با مقام‌عظم رهبری، از ایشان شنیدند: «بظنر بنده هر دو نوع نظریه‌ای که درباره مذاکرات انجام گرفته وجود دارد، غیرمنطقی با واقع است. یک طرز فکر این است که افراد مومن و غیور ما تصور می‌کنند، دولت نسلیم شده که باید گفت اینطور نیست و هیچ تسلیمی تا اینجا وجود نداشته است... طرز فکر دیگر که در نقطه مقابل طرز فکر اولی است، این است که عده‌ای خیال می‌کنند دیگر دیگر نباید معطل کرد و هرچه آنها می‌خواستند باید داد تا مبادا بهانه‌گیری کنند...از طرف دیگر، این فکر هم که عده‌ای از دشمنان جمهوری اسلامی خیال می‌کنند که دیگر قلاب در دهان جمهوری اسلامی گیر کرده و چارماه ندارد، درست نیست؛ نخیر، این طرز فکر هم خوش‌حسابی را به وزارت خارجه می‌دهد؛ درست نیست، آمده، از شمنند است و این دانش ارزشمند را نه دولت، نه مسوولان، نه سازمان انرژی اتمی و نه هیچ فردی از افراد این کشور حق ندارد که از دست بدهد و روی آن معامله کند؛ قطعاً معامله‌ام هم صورت نگرفته و نخواهد گرفت. البته اگر آنهایی که وارد این گفت‌وگو با مسوولان جمهوری اسلامی شدند، بخوانند با جمهوری اسلامی سر این قضیه به چالش بپیچند و زیاده‌طلبی کنند، همه‌چیز به دست خود ریخت... کاری که مسوولان کردند، کار درستی بود. با تمیم و بدون پذیرش تسلیم و قبول حرف زور انجام شد تا توطئه‌ای که از طرف آمریکایی‌ها و صهیونیست‌ها علیه جمهوری اسلامی طراحی شده بود، شکسته نشود... خلا پس از هشت‌سال مبادنداری افراطیون، حسن روحانی، رئیس‌جمهور مورد اعتماد ملت نام گرفته و محمدجواد ظریف ردای وزیر خارجه را به تن کرده، پرونده هسته‌ای را به وزارت خارجه بازگردانده و در یک دوره فشرده دوامه، قراردادی را با رشتندار شد جهانی به امضا رسانده که «گام نخست» برای گذر از محدودیت‌ها علیه مردم ایران است. البته به عملکرد تحول‌خواهان در دو مقطع ۸۱ تا ۸۴ و شهریور، مهر و آبان ۹۲، حتماً نقدهایی نیز وارد است و توجه به حقه‌های طرف مقابل در مذاکرات دوران اصلاحات، در دستور کار آنهاست اما نکته مهم این است که ارزش «داده» و «ستانده» آنها برای مردم ایران، امروز بیش از هر زمان دیگر روشن است. می‌ماند عده‌ای که خطاب تندروهایی که همچنان، پیام ۲۴خرداد مردم را دریافت نکرده‌اند. برای آنها همچنان فرصت باقی است که بلندند مردم را شناخت سره از ناسره را یافته‌اند. باید در گوش آنها نجوا کرد: «محصول کوره هشت‌سال گذشته به‌ویژه دشواری‌های ۸۸ تا ۹۲ برای جریانات سیاسی منتقد و مردم، چگونگی طی مسیر پختگی سیاسی و حرکت در ریل «توسعه» است»

ژنو ۱: بازهم یک نتیجه

۱۵ آذر سال بعد باز هم این ژنو بود که برای سومین‌بار میزبان نشست نمایندگان هفت‌کشور ایران، آمریکا، روسیه، چین، آلمان، فرانسه و انگلیس شد.